

Микола ІЛЬНИЦЬКИЙ

**ЛЕОНІД БІЛЕЦЬКИЙ – ДОСЛІДНИК
ОЛЕКСАНДРА ПОТЕБНІ**

Праця Леоніда Білецького “Перспективи літературно-наукової критики” (Прага – Берлін, 1924) присвячена дослідженню теоретичних проблем літературознавства, як і його книга “Основи української літературної критики”, що вийшла в Празі в 1925 р. і перевидана в Україні в 1998 р. Власне, обидві ці студії становлять єдине ціле, і автор цих рядків, готуючи перевидання “Основ...”, включав у нього й “Перспективи літературно-наукової критики”. На жаль, обсяг обох книг перевищував ліміт видавництва “Либідь”, відведений для цієї книги, і “Перспективам...” доводиться чекати кращої перспективи... Але доки така перспектива з’явиться, я вирішив повернути в науковий обіг першу частину праці видатного літературознавця, яка висвітлює теоретичні засади Олександра Потебні.

Сьогодні ім’я українського філолога здобуло світове визнання; він у своїх працях висунув ідеї, які випереджували свій час. Однак теоретичні засади О. Потебні як цілісна концепція відкривалися не відразу, позаяк сам учений не написав праці, в якій би сформулював основні положення своєї теорії, а висловлював їх принагідно, так би мовити, “розсипав” у різних статтях.

І Леонід Білецький був першим, хто поставив своєю метою ці розсипані фрагменти систематизувати і показати цілісну систему, струнку теорію вченого. Власне, це він і зробив у праці “Перспективи літературно-наукової критики”.

Успішній праці Л. Білецького сприяло те, що він сам був послідовником О. Потебні, керувався його ідеями при підході до конкретних літературних явищ, а, крім цього, не був скований жорстким канонам т. зв. марксистсько-ленінської методології, яка оголосила потебнянську теорію ідеалістичною.

Ім’я Л. Білецького стоїть поруч з іменами таких учених, як Дмитро Чижевський, Павло Зайцев, Дмитро Антонович, Василь Біднов та ін., які, почавши свою діяльність на батьківщині, після поразки Визвольних змагань змушені були її покинути,

але й поза межами рідної землі працювали для української науки, закладали основи україністики в світі.

Леонід Тимофійович Білецький народився 5 травня 1882 р. в с. Литвинівцях тодішнього Липовецького повіту Київської губернії (тепер Уманський район Черкаської області). Батько походив з українського, мати — польського шляхетського роду. Склавши екстерном іспити за повний курс класичної гімназії, Л. Білецький записався до Київського університету ім. св. Володимира, де під керівництвом проф. В. Перетца вивчав російську та українську літератури, а після здобуття диплому був залишений для підготовки до професорського звання. У 1918 р. він складає магістерський екзамен і стає приват-доцентом Кам'янець-Подільського українського університету, заснованого гетьманом Павлом Скоропадським. Після поразки УНР переїздить до Львова і в 1921—1923 рр. викладає українську літературу в Українському таємному університеті. У 1923 р. учений на запрошення Українського громадського комітету Праги перебирається до чеської столиці і обіймає посаду ректора новоствореного Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова (1923—1926). З 1925 р. — приват-доцент, а з 1932 — професор Українського вільного університету, в 1938 р. здобуває ступінь доктора філософії Карлового університету. Празький період був найпліднішим у творчій біографії ученого. У 1924 р. виходить його книга “Перспективи літературно-наукової критики”, а в 1925 — “Основи української літературно-наукової критики”. Він виступає на науково-методологічному семінарі при Українському інституті громадознавства, публікує праці з теорії та історії літератури в журналах “Нова Україна”, “Самостійна думка”, “Студентський вісник”, “Записки НТШ” та ін.

У Празі Л. Білецький проживав до приходу сюди в 1945 р. радянських військ, потім деякий час перебував у таборах “переміщених осіб” у Західній Німеччині, а в 1949 р. переїхав на постійне проживання до Канади. Тут став заступником, а відтак президентом Української вільної академії наук (УВАН), підготував п'ятитомне видання творів Т.Шевченка, яке вийшло в 1952 — 1955 рр. Виходу останнього тому упорядник уже не дочекався: помер 5 лютого 1955 р.

Зацікавлення ідеями О. Потебні виявляється уже в ранніх працях Л. Білецького. Так, у книжці “Поезія та її критика”

автор посилається на положення О. Потебні про безпосередній зв'язок між виникненням людської мови та зародженням поезії, тобто художньої літератури: “Стадії та психологічні умови витворення слова є ті самі, як і витворення цілого поетичного твору. Елементи, з яких складається слово, є складовими чинниками поезії”¹.

У дослідженні “Перспективи літературно-наукової критики” охоплений комплекс проблем потебнянської естетичної системи: аналогія між словом і образом, процес творення і сприйняття, трансформація від міфу до метафори, зовнішня і внутрішня форма слова тощо.

Після появи “Перспектив літературно-наукової критики” з'явилося кілька досліджень, у яких розкрито новизну ідей О. Потебні та їх вплив на подальший розвиток філологічної науки. З праць українських учених виділимо книги К. Чеховича “Олександр Потебня – український мислитель-лінгвіст” (Варшава, 1931) та І. Фізера “Психолінгвістична теорія літератури Олександра Потебні” (К., 1993). Якщо автор першої прагнув підкреслити національне начало у системі поглядів ученого, “ті думки Потебні, що для нас, як українців, мають особливу вагу”², то другий (І. Фізер) розглядає потебнянську систему на тлі літературознавчих концепцій ХХ ст., передусім структуралізму та феноменології. При чому дослідник не тільки з'ясовує місце українського філолога в історичній перспективі, він бачить в його теорії ідеї, які не тільки передували новим філософсько-естетичним підходам до літератури, а й у багатьох аспектах були позбавлені їх односторонності, що вело їх до вичерпаності.

Та хоча дослідження потебнянської теорії пішло далеко вперед, праця Л. Білецького зберігає своє значення як зразок систематизації поглядів О. Потебні та визначення ролі його теорії в історії української літературознавчої думки.

¹ Білецький Л. Поезія та її критика. – Львів, 1921. – С. 11.

² Чехович К. Олександр Потебня – український мислитель-лінгвіст. – Варшава, 1931. – С. 6.